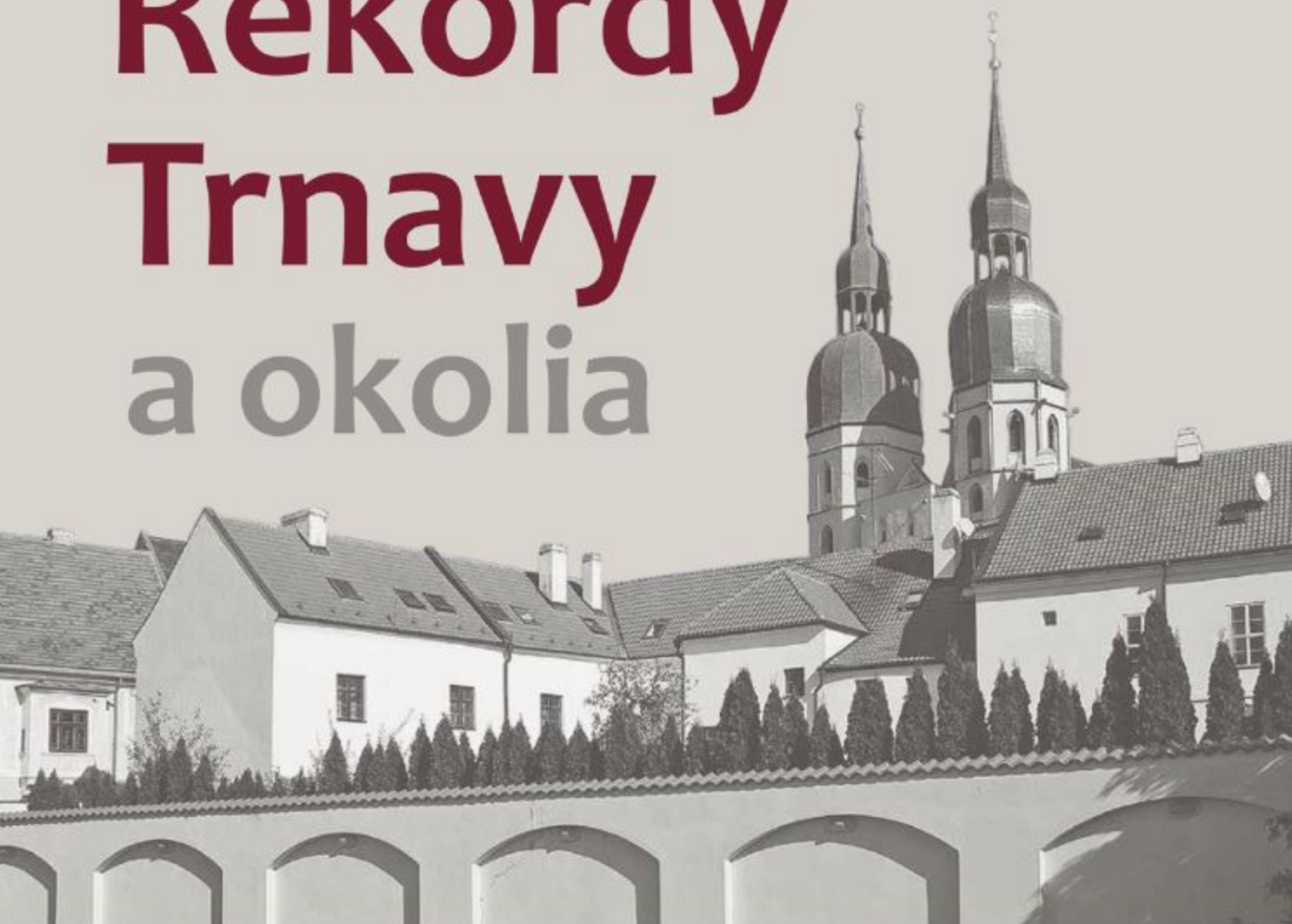

Rekordy Trnavy a okolia

DAJAMA

svetové • európske • slovenské

Rekordy Trnavy a okolia

Daniel Kollár a kol.

POĎAKOVANIE

Vydanie takéhoto typu publikácie sa nezaobíde bez pomoci a nadšeného prístupu viacerých jednotlivcov. Moja vďaka patrí predovšetkým spoluautorom viacerých textov – Tiborovi Kollárovi, Klimentovi Ondrejkoovi a Simone Jurčovej, ako aj lektorom Petrovi Horváthovi, Pavlovi Tomašovičovi, Františkovi Turanskému, Henriete Žažovej či zberateľovi Jozefovi Benkovi, ktorí sa nezištne a s veľkou ochotou zapojili do tejto práce. Okrem posúdenia a skvalitnenia textov a množstva obrazového materiálu, ktoré poskytli a z ktorých bol skutočne problém vybrať tie najzaujímavejšie, poznajú problematiku vydávania podobných publikácií a bola radosť s nimi spolupracovať.

Ďakujem!

Vyšlo s podporou Mesta Trnava

Rekordy Trnavy a okolia

1. vydanie, 2020

Hlavný autor a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Spoluautori: Tibor Kollár, Kliment Ondrejka a Simona Jurčová

Lektori: Peter Horváth, Simona Jurčová, Pavol Tomašovič, František Turanský a Henrieta Žažová

Dizajn a typografia: Marianna Lázničková

Jazyková úprava: Rút Facunová

Fotografie: Daniel Kollár, Tibor Kollár, Ján Lacika, Viera Poláková a František Turanský

Kresby: Karel Votlučka

Obrazový materiál: archív Jozefa Benka, archív Gabriela Brogyányiho, archív Petra Horvátha, archív Simony Jurčovej, archív Petra Radványiho, archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave, archív Pavla Tomašoviča, archív Františka Turanského, archív Ústavu dejín Trnavskej univerzity v Trnave, archív vydavateľstva DAJAMA, archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, wikipédia a súveká tlač

Tlač: Impression, s.r.o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovolené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4B, 841 04 Bratislava

tel.: +421 918 320 117, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2020 ako svoju 335. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-122-7

ÚVOD

Milí čitatelia,

vydavateľstvo DAJAMA v rámci edície Rekordy Slovenska sa venuje mapovaniu unikátnych javov, objektov či udalostí, ktoré sa vyskytli alebo stále existujú na území Slovenska. Nie náhodou sa medzi prvými publikáciami tejto edície objavuje Trnava – mesto, ktoré oddávna symbolizuje dejiny stredoeurópskeho regiónu. Na mape strednej Európy nájdeme totiž len niekoľko miest s takou pestrou a bohatou históriou či tradíciami, aké má Trnava. Hoci z hľadiska rozlohy či počtu obyvateľov zďaleka nedosahuje rozmery Bratislavy, hlavného a najväčšieho mesta Slovenska, jej takmer až neuveriteľný historický príbeh je doslova výzvou pre rôznych bádateľov, aby sa pokúsili hľadať a trochu aj pochopiť genius loci tohto Malého Ríma.

Trnava je vďaka architektonickým skvostom a najmä cirkevným pamiatkam perlou medzi slovenskými mestami. Už oddávna sa pýši svojou monumentálnou siluetou tvorenou vežami mnohých kostolov, kvôli ktorým ju nazývajú aj „mesto veží“. V minulosti tomu predchádzala privilegovaná listina kráľa Bela IV. z roku 1238, ktorá dala Trnave ako prvému slovenskému mestu výsady slobodného kráľovského mesta. O neskoršom význame a dôležitosti Trnavy svedčí aj to, že sa na jej území uskutočňovali mnohé stretnutia a rokovania kráľov. Trnava patrila v stredoveku k najvýznamnejším mestám v Uhorsku, čo bolo dôsledkom najmä získaných hospodárskych privilégií, ktoré boli vzorom aj pre ďalšie mestá. Najväčší rozmach však Trnava dosiahla v 16. storočí, keď sa spolu s Bratislavou stala najvýznamnejším mestom Uhorska. Bratislava prebrala funkciu správneho centra a Trnava úlohu cirkevného centra Uhorska. V roku 1543 sa sem presťahoval ostrihomský arcibiskup a Trnava bola takmer 300 rokov sídlom ostrihomskeho arcibiskupa a kapituly. Veľkými písmenami sa do jej dejín zapísal aj rok 1635, keď tu kardinál Peter Pázmány založil univerzitu. Trnava sa postupne stala aj slovenským národným a kultúrnym centrom, o čom svedčí aj neskoršie založenie a pôsobenie Slovenského učeného tovaríšťa či Spolku svätého Vojtecha. V období medzi prvou a druhou svetovou vojnou bola Trnava tretím najväčším slovenským mestom a svoj význam – hospodárskeho a kultúrneho strediska západného Slovenska – si udržala dodnes.

Výnimočnosť Trnavy však nespočíva len v jej histórii, ale najmä v činoch a odkaze jej minulých a súčasných obyvateľov. Mesto oplýva viacerými pamiatkami i zaujímavosťami, jedinečnými nielen z pohľadu Slovenska, ale aj zo širšieho stredoeurópskeho rámca a nájde sa i zopár svetových unikátov. Mojou snahou je v tejto knihe sprístupniť širokej verejnosti mnohé z nich. Samozrejme, že takýto zoznam nie je zďaleka úplný a tobôž nie konečný. V dnešnom rýchlym svete sa totiž neustále menia sociálno-ekonomické pomery a pribúdajú nové javy či udalosti. Možno už zajtra po ďalších objavoch alebo zisteniach môžu byť niektoré údaje zastarané či niektorý z rekordov už neplatný. Ak sú však na začiatku zapísané, o to ľahšie sa neskôr prekonávajú...

V publikácii nájde čitateľ z hľadiska rekordov či zaujímavostí najmä geografické a historické javy, ktoré možno označiť ako unikátne. Ide o fakty, ktoré sú výnimočné v rámci mesta alebo regiónu Trnava. Ak presahujú jeho rámec a sú významné z pohľadu Slovenska, Európy či sveta, upozorňujú na ne piktogramy umiestnené pri hesle. Nie vždy však sú to rekordy v pravom slova zmysle. Často ide len o zaujímavosti či kuriozity v rámci mesta, Slovenska alebo aj z medzinárodného hľadiska. Tieto javy sú na stránkach knihy doplnené dávnymi i súčasnými zábermi mesta a jeho pamätihodnosť, rôznymi obrazmi či kresbami. Spolu s textom tak dotvárajú nielen historický, ale aj súčasný obraz Trnavy.

Verím, že publikácia si nájde svojich čitateľov nielen medzi Trnavčanmi, ale bude vhodnou inšpiráciou a pomôckou pri jej objavovaní aj pre návštevníkov jedného z najkrajších a najvýznamnejších miest Slovenska.

Daniel Kollár

ADMINISTRATÍVNE ČLENENIE

Hranice regiónu Trnava a okolie sú totožné s hranicami okresu Trnava. Na severozápade región susedí so Záhorím (okresy Myjava, Senica a Malacky), na juhozápade s okresmi Pezinok a Senec a na juhu s okresom Galanta. Okresy Hlohovec a Piešťany ohraničujú región na východe.

Trnava je krajským mestom a aj celý okres Trnava je súčasťou Trnavského kraja. Trnavský okres sa rozprestiera na ploche 741 km² a žije v ňom 132 779 obyvateľov (1. 1. 2020). Hustota zaľudnenia 179 obyvk./km² je oveľa vyššia ako slovenský či krajský priemer.

Najväčším mestom okresu je Trnava so 63 768 obyvateľmi (1. 1. 2020), ktorá je zároveň aj jediným sídlom mestského typu. Rozkladá sa na ploche 71,54 km² a má 6 mestských častí. Do okresu Trnava patrí 44 vidieckych obcí, z ktorých najľudnatejšia je Cífer. Najmenší počet obyvateľov má obec Borová.

MESTSKÉ ČASTI

Trnava je od roku 2002 rozdelená na 6 mestských častí: **Trnava-stred** – Staré mesto a Špíglšál, **Trnava-sever** – Kopánka, Zátvor a Vodáreň, **Trnava-západ** – Prednádražie, **Trnava-juh** – Tulipán a Linčianska, **Trnava-východ** – Hlboká a Vozovka a **Modranka**.

POLOHA TRNAVY

Mesto Trnava a jeho okolie ležia v juhozápadnej časti Slovenska, v centrálnej časti Trnavskej pahorkatiny. Mesto má geografické súradnice 17° 36' východnej zemepisnej dĺžky a 48° 23' severnej zemepisnej šírky. Najbližším väčším mestom je juhozápadne ležiace hlavné mesto Slovenskej republiky Bratislava, vzdialené 49 km a rovnako vzdialené je aj mesto Nitra na východe. Smerom na severovýchod od Trnavy sa možno dostať najbližšie do Piešťan (32 km) a Trenčína (75 km), na severozápad do Senice (41 km) a na juh do Dunajskej Stredy (66 km). Od Viedne je Trnava vzdialená len 115 kilometrov.

Geograficky je mesto a jeho najbližšie okolie situované vo vnútri Slovenskej republiky a neohraničuje ho štátna hranica. Z prírodného hľadiska je región Trnavy obklopený na juhozápade hrebeňom Malých Karpát a na východe riekou Váh, ktorej dolný tok dal príľahlému regiónu názov dolné Považie. Váh preteká okrajom územia od severu na juh, vteká do rozširujúcej sa Podunajskej nížiny a pri Komárne sa vlieva do Dunaja.

Trnava tvorí vstupnú bránu z Bratislavy do severných a východných regiónov Slovenska. Hlavná dopravná tepna sa tu rozvetvuje na severovýchodnú líniu cez Trenčín do Žiliny, Popradu a Prešova a na východnú líniu cez Nitrú do Banskej Bystrice a Košíc. Vynikajúca poloha mesta z hľadiska dopravy je znásobená aj blízkosťou k štátnym hraniciam s Českou republikou, Rakúskom a Maďarskom. Najbližšími hraničnými priechodmi do Českej republiky sú Skalica (75 km) a Kúty (78 km). Na cestu do Rakúska potrebujú Trnavčania

prekonať hraničný priechod v Bratislave-Petržalke (63 km) a najbližší hraničný priechod do Maďarska je v Bratislave-Rusovciach (72 km). Najbližšie do Poľska je cez hraničný priechod v Skalitom (200 km) a na Ukrajinu cez Vyšné Nemecské (453 km).

Najvyšší bod katastra mesta

188 m n. m. – miesto na plochom chrbte lokality Medziháj.

Najnižší bod katastra mesta

134 m n. m. – miesto, kde tok Trnávky opúšťa katastrálne územie Trnavy.

Najvyšší bod intravilánu mesta

156 m n. m. – miesto na Špačinskej ceste v mestskej časti Kopánka.

Najnižší bod intravilánu mesta

140 m n. m. – miesto, kde tok Trnávky opúšťa intravilán Trnavy.

SYMBOLY MESTA

Pečať mesta

Pečať mesta je tvorená okružím veľkého znaku s priemerom 24 mm a kruhpisom „PEČAŤ MESTA TRNAVA“ po obvode. Celkový priemer pečate je 40 mm.

Erb mesta

Erb mesta je zlaté (žlté) šesťspicové koleso v modrom štíte neskorogotického tvaru. Posledné analýzy poukazujú na skutočnú podstatu a zmysel jednotlivých symbolov, ktoré majú pôvod už v 14. storočí. Rozhodujúcim medzníkom sa stala aj grafika veduty Trnavy z roku 1564, ktorú vyhotovil slávny humanista a rodák Ján Sambucus, kde je hlava Krista a pod ňou šesťspicové koleso. Erb tvorí christogram z gréckych písmen I (iota) a X (chí), t. j. začiatočných písmen slova Iesus Christos. V strede je hlava Krista (vládcu vesmíru ako na byzantských ikonách), v horných výsekoch sú umiestnené grécke písmená alfa a omega, v stredných mesiac a slnko. (Kristus hovorí o sebe: Ja som alfa a omega, slnko a i ranná hviezda žiarivá, počiatok i koniec). V dolných výsekoch sú písmená „r“ a „t“. Nad štítom je umiestnená korunka. Erb je zapísaný v heraldickom registri, ktorý vedie Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky pod evidenčným číslom HR.T8/90. Pomer šírky k výške erbu je 7:8.

Vlajka mesta

Vlajka mesta má tvar obdĺžnika, pričom pomer šírky k výške je 2:3. Vlajka mesta je ukončená zástrihom (tzv. lastovičí chvost) siahajúcim do 1/3 jej dĺžky. Farby vlajky mesta sú modrá a zlatá (žltá) so

šesťspicovým kolesom. Vonkajší priemer kolesa je 1/2 výšky vlajky a stred kolesa je rovnako vzdialený od oboch okrajov a prednej strany.

Veľký znak

Veľký honosný znak mesta Trnavy predstavuje zlaté šesťspicové koleso na neskorogotickom modrom štíte. V strede je dominujúce (byzantské) stvárnenie hlavy Krista Pantokrátora. V horných medzikružiach sú písmená alfa a omega (ako biblický citát zmyslu Krista), v stredných je zlatý polmesiac a osemspicová hviezda. V dolných medzikružiach sú gotické tvary písmen „r“ a „t“. Nad znakom je honosná kráľovská koruna ako symbol, že mesto bolo „slobodným kráľovským mestom“.

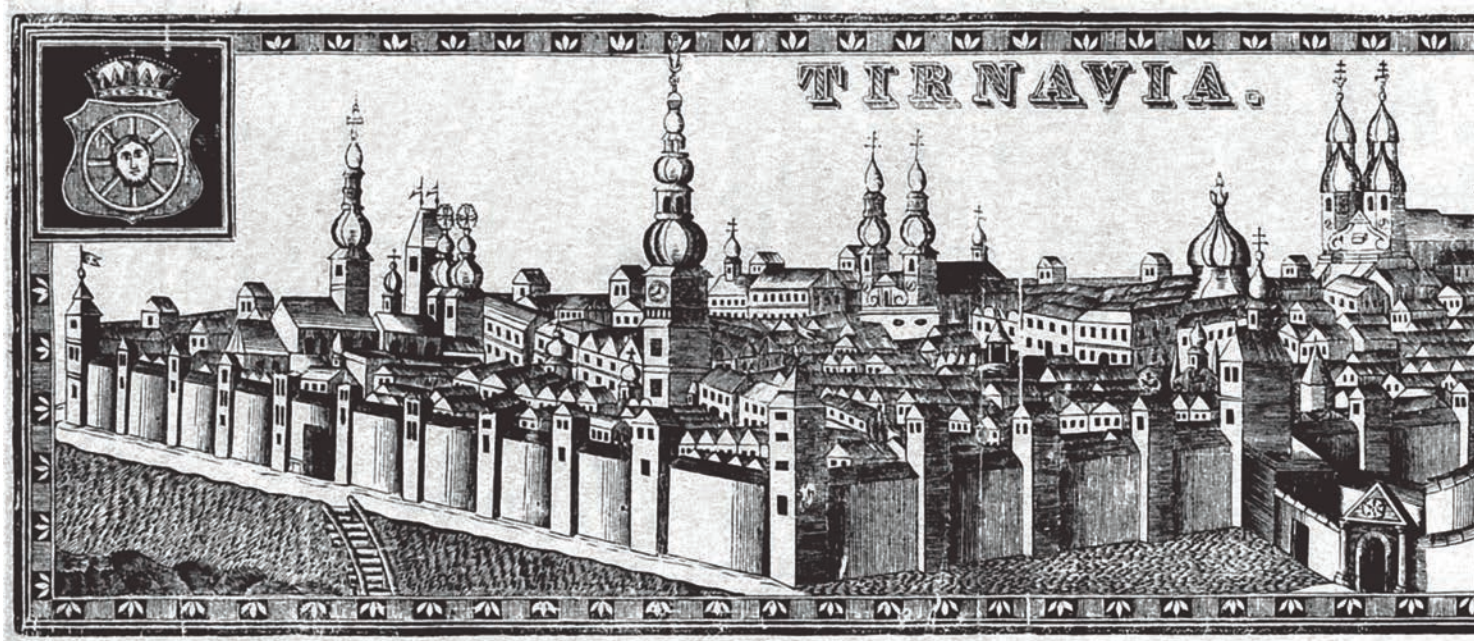
HISTÓRIA

Trnava je mestom, ktoré na križovatke dvoch európskych ciest hralo dôležitú úlohu v celej histórii Slovenska. Mesto ležiace v severozápadnej časti Podunajskej nížiny uprostred Trnavskej pahorkatiny patrí spolu so svojím okolím k najstarším osídleným územiám Slovenska. Región dolného Považia človeka priťahoval najmä pre svoju úrodnú sprašovú Trnavskú tabuľu s mierne zvlneným povrchom a množstvom malých riek a potokov pritekajúcich z Malých Karpát. Územie chránené Malými Karpatmi na západe a výbežkami Považského Inovca na východe, priaznivé pôdne a klimatické pomery, teplé pramene v okolí Piešťan a Váh s prítokmi vytvorili vhodné podmienky pre život človeka už v praveku.

O kontinuálnom osídlení tohto územia svedčí množstvo archeologických nálezov a vykopávok. Keďže rozhodujúcim faktorom pri zakladaní sídlisk bola voda, najstaršie sídla sa koncentrovali predovšetkým v bezprostrednej blízkosti potokov Trnávky a Parnej. Ďalším faktorom pri vzniku osád na území dnešnej Trnavy bola aj existencia diaľkových obchodných ciest, v stredoveku významných dopravných tepien.

Trnava vznikla pravdepodobne koncom 9. storočia na križovatke obchodných ciest ako neveľká trhová osada a podľa trhového dňa sa nazývala Sobota. Stredoveká Trnava sa spočiatku vyvíjala vo forme niekoľkých samostatných osád, ktorých rast podporoval rozvoj obchodu na Českej ceste a prílev najmä nemeckých kolonistov. Prvá hodnoverná písomná správa o Trnave pochádza z roku 1211, avšak oveľa dôležitejšia je privilegálna listina kráľa Bela IV. z roku 1238, ktorá dala Trnave, ako prvému slovenskému mestu, výsady slobodného kráľovského mesta.

O dôležitosti Trnavy v stredoveku svedčí aj to, že sa na jej území uskutočňovali rokovania kráľov. Uhorský kráľ Karol Róbert sa tu v roku 1327 stretol s českým kráľom Jánom Luxemburským a uzavrel s ním menovú dohodu. Na schôdzke sa hovorilo aj o obrannom pakte. Dohodu uhorského a českého kráľa zvýraznil aj sobáš Karolovho syna Ľudovíta a dcéry Jána Luxemburského Anny.

Obnovenie obchodného styku Uhorska so západnou Európou a rast významu miest, ktoré ležali pri Českej ceste, mali za následok skutočnosť, že Trnava sa stala v tomto období jedným z najbohatších miest v Uhorsku. Aj nástupca Karola Róberta na uhorskom tróne, jeho syn Ľudovít I., sa vo veľkej miere zaujímal o Trnavu. Počas jeho vlády Trnava zaznamenala ďalší vzrast. K oživeniu obchodu na Českej ceste, rozvoju vinohradníctva a prílevu nového obyvateľstva do Trnavy prispelo vo veľkej miere aj uzavretie priateľských dohôd medzi českým kráľom Karolom IV. a Ľudovítom I., ktorí sa zišli na rokovaníach v Trnave v máji roku 1360. Hospodársky rozkvet Trnavy z tohto obdobia najviac pripomína farský Kostol sv. Mikuláša, ktorý bol najvýraznejšou dominantou mesta. Trnava by možno získavala ďalšie výsady, nebyť nečakanej a náhlejšej smrti uhorského panovníka Ľudovíta I.

Trnava patrila v tomto čase k najvýznamnejším mestám v Uhorsku, čo bolo najmä dôsledkom získaných hospodárskych privilégií. Tieto privilégiá boli už v 14. storočí vzorom pre ďalšie mestá. Neskôr sa dokonca vytvoril aj okruh miest a mestečiek, ktoré sa riadili trnavským mestským právom a pre ktoré sa Trnava stala tzv. materským mestom a odvolacou inštitúciou v súdnych sporoch. Do trnavského právneho okruhu, ktorého hlavným znakom bolo oslobodenie od platenia mýta na hraniciach kráľovstva, patrili v 14. storočí Modra, Skalica, Nové Mesto nad Váhom, Beckov a Senica, trnavské vinohradnícke právo prevzal v 15. storočí Hlohovec.

V prvej polovici 15. storočia sa dostalo juhozápadné Slovensko pod husitský vplyv. Trnavu s asi 3 000 obyvateľmi najprv postihli prvé príznaky úpadku, pretože finančné prostriedky jej odčerpávali najmä panovníkove vojenské akcie. Stavebná činnosť stagnovala a obyvateľstvo začalo z mesta odchádzať. Keď však v roku 1419 udelil kráľ Žigmund Luxemburský Trnave nové privilégiá, trnavské hospodárstvo sa opäť oživilo.

Obdobie vlády Mateja I. Korvína v prvej polovici 15. storočia je spojené s počiatkom rozkvetu mesta. Kráľ Matej po požiari oslobodil Trnavčanov na desať rokov od platenia daní, aby umožnil opraviť a vystavať poškodené mesto. Zakázal od Trnavčanov vyberať mýto a tridsiatok a vyzdvihol význam mesta, ktoré chránilo krajinu pred „zbojníkmi a lupičmi“. Kráľ upriamil svoju výbojnú zahraničnú politiku na Rakúsko a české krajiny, a preto význam Trnavy ako nástupného centra voči týmto krajinám opäť vzrástol. Trnava bola pre Mateja I. „štítom a hradbou krajiny“. Prílevom obyvateľstva z vidieka sa posilnilo aj zastúpenie slovenského obyvateľstva.

Najväčší rozmach však Trnava dosiahla v 16. storočí, keď sa stala významným obchodným centrom a spolu s Bratislavou aj najvýznamnejším mestom Uhorska. Po bitke pri Moháči v roku 1526 Turci začali postupne zaberat' celé dolné Uhorsko a z dôvodu ohrozenia a väčšej bezpečnosti sa do Trnavy v roku 1543 presťahoval ostrihomský arcibiskup. Trnava nadobudla úlohu cirkevného centra Uhorska a stala sa na takmer 300 rokov sídlom ostrihomského arcibiskupa a kapituly. Mestská rada musela cirkevným inštitúciám zabezpečiť budovy i finančné prostriedky. Trnava sa ako centrum uhorského katolicizmu stala aj významným kultúrnym strediskom.

Vrcholným obdobím hospodárskeho rozvoja Trnavy bola najmä posledná tretina 16. storočia, keď mesto prosperovalo a lákalo prisťahovalcov z blízkeho i ďalekého okolia. Ďalšie storočie bolo aj v Trnave poznamenané požiarmi, morovými epidémiami a stavovskými povstaniami uhorskej šľachty proti Habsburgovcom. Napriek tomu sa do dejín mesta veľkými písmenami zapísal rok 1635, keď tu kardinál Peter Pázmány založil univerzitu. Väčšina učiteľov a študentov univerzity, ktorá mala spočiatku len filozofickú a teologickú fakultu, mala slovenský pôvod. V roku 1667 vznikla právnická fakulta a v roku 1769 pribudla lekárska fakulta. K univerzite patrila tlačiareň, archív, knižnica, botanická záhrada, lekáreň, zbierka hudobní a astronomické observatórium. V roku 1777 univerzitu premiestnili z Trnavy do Budína.

Koniec 18. a začiatok 19. storočia bol pre Trnavu obdobím stagnácie. Prílev prisťahovalcov zo západnej Európy sa spomalil a čoraz väčší bol počet imigrantov uhorského pôvodu. Na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia sa v Trnave sústreďovali katolícki vzdelanci, ktorí prebúdali národný život Slovákov. Po presťahovaní univerzity do Budína a po nástupe maďarizácie silnelo vedomie slovenskej spolupatričnosti. Prvky jazykového a národného povedomia sa najvýraznejšie prejavovali u katolíckych vzdelancov reprezentovaných prevažne duchovenstvom. V tomto ťažkom období sa Trnava stala slovenským národným a kultúrnym centrom.

Najväčšiu zásluhu na tom má najmä Anton Bernolák (1762 – 1813), kodifikátor prvého slovenského spisovného jazyka, jazykovedec a jeden z priekopníkov slovenského národného obrodzenia. Usiloval sa o rozvoj slovenskej literatúry a spolu s Jurajom Fándlym v roku 1792 v Trnave založil Slovenské učené tovaríšstvo, ktoré bolo hlásateľom osvietenských ideí a národnobuditeľského hnutia.

Devätnáste storočie znamenalo pre Trnavu aj hospodárske oživenie. Rástol počet obyvateľov a prosperovali predovšetkým poľnohospodárske podniky. Zlomovým rokom pre ďalší rozvoj Trnavy bol rok 1846, kedy dokončili medzi Bratislavou a Trnavou konskú železnicu. Jedným z významných medzníkov v hospodárskom rozvoji mesta sa po rakúsko-maďarskom vyrovnaní stalo založenie cukrovaru. S jeho výstavbou sa začalo v roku 1868.

V roku 1879 zamestnával cukrovar 430 ľudí, keď prevahu medzi nimi mali najmä sezónni poľnohospodárski robotníci. Opätovnou modernizáciou a rozšírením výroby sa trnavský cukrovar zaradil na začiatku 20. storočia medzi najväčšie podniky potravinárskeho priemyslu v Uhorsku.

V čase národnostného útlaku a presadzovania maďarčiny do viacerých oblastí verejného života vznikol v roku 1870 v Trnave Spolok svätého Vojtecha, ktorý počas obdobia, keď bola zatvorená Matica slovenská, udržoval národné povedomie Slovákov. Veľký rozvoj zažilo mesto v medzivojnovom období, keď stúpol počet obyvateľov z 15-tisíc v roku 1910 na 26-tisíc v roku 1940. Trnava bola vtedy tretím najväčším mestom na území dnešného Slovenska a významným hospodárskym a kultúrnym strediskom západného Slovenska. Po komunistickom prevrate v roku 1948 sa začalo obdobie socialistickej výstavby a industrializácie mesta.

Historické jadro mesta zostalo počas druhej svetovej vojny zachované. Najväčšie stavebné zmeny nastali po vojne na okraji centra a na predmestiach. Za začiatok mohutnej výstavby mesta, najmä jeho bytového fondu, možno označiť koniec päťdesiatych a začiatok šesťdesiatych rokov 20. storočia. Novými obytnými súbormi sa stali sídliská v blízkosti dnešnej Študentskej a Hospodárskej ulice, ďalej sídliská L. Podjavorinskej, Linčianska, Vodáreň, Zátvor a Prednádražie. V roku 1961 dosiahlo mesto počet 31 345 obyvateľov a v priebehu dvadsaťročia stúpol ich počet na 64 281 v roku 1980. V roku 1973 sa začala realizovať výstavba najväčšieho obytného súboru Družba. Prudký rozvoj industrializácie dal Trnave charakter významného priemyselného centra. Najväčším podnikom v polovici sedemdesiatych rokov 20. storočia boli Trnavské automobilové závody, ktoré zamestnávali 4 500 pracovníkov. V roku 1971 sa stali mestskými časťami Modranka, Hrnčiarovce nad Parnou a v roku 1974 aj Biely Kostol. Po novembrovej revolúcii v roku 1989 sa rast Trnavy i počet jej obyvateľov stabilizoval. V roku 1992, resp. 1994, sa odčlenili Biely Kostol i Hrnčiarovce nad Parnou.

Trnava je v súčasnosti siedmym najväčším mestom Slovenska a žije v nej takmer 64 000 obyvateľov. Trnava je sídlom Trnavskej univerzity, Univerzity sv. Cyrila a Metoda a Materiálovo-technologickej fakulty Slovenskej technickej univerzity. Od roku 1978 je aj sídlom arcibiskupa. Centrum mesta vyhlásili v roku 1987 za mestskú pamiatkovú rezerváciu. Trnava je správnym centrom okresu a od roku 1996 aj novovytvoreného Trnavského samosprávneho kraja.

Najstaršia prítomnosť človeka v regióne Trnava

Hoci viaceré archeologické výskumy potvrdili aj na Slovensku prítomnosť človeka zo staršej kamennej doby (paleolit), z územia Trnavy paleolitické nálezy po človeku nemáme. V blízkom okolí Trnavy vo **Vlčkovciach** a v **Križovanoch nad Dudváhom** sa však zvyšky pracovných nástrojov objavili. Používal ich pračlovek **pred viac ako 35 000 rokmi**. Aj v širšom okolí – v Malých Karpatoch i v doline Váhu sa koncentrujú významné stanice z mladšieho paleolitu. Človeka, ktorý žil v starej dobe kamennej, charakterizoval lovecký a zberačský spôsob života a používanie kamenných nástrojov, nástrojov z dreva, kostí, parohov a mamutích klov.

Najstaršie nálezy na území dnešnej Trnavy

Najstaršími paleontologickými nálezmi na území dnešnej Trnavy sú **kosti mamutov**,

ktoré žili v poslednej dobe ľadovej. V roku **1907** sa v tehelni na Hlbokej ceste našli v hĺbke asi šesť metrov kostrové pozostatky mamuta, neďaleko ktorého objavili pozostatky kostry nosorožca. Kosti mamuta sa našli aj v tehelni na Špačinskej ceste. Z tehelne na Bučianskej ceste pochádzajú mamutie kly a skamenené kosti. Pod štvormetrovou vrstvou sprasa sa v roku 1973 našli v Modranke kosti koňa, ktoré zrejme pochádzajú z poslednej doby ľadovej (pred 25 000 rokmi).

Prvý objav pravekej osady v regióne Trnava

V roku **2014** archeológovia objavili pozostatky pravekej osady, ktorá sa pred **6000 rokmi** nachádzala v dolnej časti dnešnej Hlavnej ulice. Približne v jeden a pol metrovej hĺbke pod povrchom boli pred Kostolom sv. Heleny situované jamy na ťažbu hliny, potrebnej na budovanie pravekých obydlí, vyplnené zlomkami pravekých nádob, kamenných nástrojov a blokov vypálenej hliny s odtlačkami dreva a prútia použitého pri stavbe pravekých domov. Tento

unikátny objav dopĺňa poznatky o rozsahu pravekej osady prvých roľníkov na území Trnavy. Rozkladala sa na pravom brehu potoka v mieste dnešnej Slovenskej sporiteľne, priláhlých častí Vajanského a Hlavnej ulice a smerovala zrejme až k samotnému brehu potoka, ktorý kedysi pretekal Paulínskou ulicou. K osade pravdepodobne patrilo aj bližšie neskúmané pohrebisko objavené ešte v tridsiatych rokoch 20. storočia v miestach evanjelického domu.

Najvýznamnejšia archeologická lokalita zo staršej doby železnej na Slovensku

V Smoleniciach na kopci oproti Smolenickému zámku sa nachádza archeologické nálezisko **Molpír**. Patrí k najvýznamnejším náleziskám staršej železnej doby (halštatskej) v stredoeurópskej oblasti. Hoci lokalita bola osídlená aj v iných obdobiach praveku či stredoveku, najintenzívnejšie bola obývaná práve v období staršej doby železnej (v 7. a na začiatku 6. storočia pred Kristom). Celým bývalým hradiskom (s rozlohou väčšou ako 10 futbalových

ihrisk) vedie náučný chodník poskytujúci veľa zaujímavých informácií o histórii hradiska. Náučné tabule informujú o jednotlivých nádvoriach hradiska, o každodennom živote obyvateľov či o typoch obydlija vo vtedajšom hradisku. Tie ilustrujú aj dva postavené domčeky. V obci možno navštíviť aj múzeum Molpír, kde nájdeme archeologické nálezy z hradiska Molpír zo staršej železnej doby.

Najvýznamnejší rondel na území Slovenska

Ekvivalentom západoeurópskych megalitických stavieb v strednej Európe sú rondely. Podobajú sa na slávny Stonehenge bez kameňov, ktoré sú nahradené systémami kruhových priekop s drevenými palisádami. Vznikli v mladšej kamennej dobe a pravdepodobne slúžili ako mesačné a slnečné observatórium, ktoré neolitickí roľníci používali ako kalendár pre vykonávanie poľnohospodárskych prác. Na území Slovenska sa našlo niekoľko pravekých rondelov. Jeden objavili v roku 1978 pri výstavbe diaľnice medzi

Trnavou a Piešťanmi, na okraji katastra obce **Bučany**. Pravdepodobne ho vybudovali v **5. tisícročí pred Kristom**. Ohraničovala ho dvojité kruhové priekopa, masívne palisády a štyri vstupné brány. Vnútorňý areál rondelu obývalo vyše tisíc obyvateľov. Po vybudovaní diaľnice archeologickú lokalitu začlenili do areálu odpočívadla s benzínovou pumpou, reštauráciou a parkoviskom. Rondel pripomína pamätník s vysokým betónovým pilierom a dvomi plastikami. Jedna je upevnená na nízky betónový blok a je desaťnásobnou zväčšeninou miestneho archeologického nálezu – neolitickej kultovej sošky Venuše z Bučian (ženy rodičky a matky). Druhé výtvarné dielo pamätníka je na kruhovom podstavci z betónu a zobrazuje zmenšený model rondelu.

Najstaršie keltské hradisko na území Slovenska

Na **Slepom vrchu** nad Dolnými Orešanmi stálo už v 5. storočí pred Kristom bohaté a významné keltské hradisko. Bolo vybudované počas jednej z prvých vln keltských

osadníkov, ktorí na naše územie prichádzali zo západu a zrejme sa dostali do kontaktu s pôvodnými obyvateľmi. Hradisko patrilo k centráram keltskej kolonizácie stredného Podunajska a nepochybne bolo aj sídlom vládnucej zložky spoločnosti. Pre keltských remeselníkov boli zaujímavé ložiská železnej rudy na svahoch Slepého vrchu a na ďalších miestach v Malých Karpatoch. Vrchol kopca s plochou asi 0,5 hektára bol uzavretý dvoma pásmi opevnení. Pod vrcholom môžeme registrovať dva valy tiahúce sa v spodnej časti lúky. Práve tie sú pozostatkami drevo-zemného keltského opevnenia, ktoré sa pôvodne tiahlo okolo celého vrcholu kopca. Na vrchole valu zrejme bola drevená palisáda.

Najstaršie doklady prítomnosti Germánov na území Slovenska

Počtom obyvateľov najväčšia vidiecka obec okresu Trnava – **Cífer** je významnou archeologickou lokalitou so stopami rímsko-barbarského sídliska s najstarším

bojovníckym hrobom na území Slovenska a nálezmi slovanského hradiska a veľkomoravského pohrebiska. Za súčasť hrobu sa jednoznačne považuje jednosečný meč, kovanie z pošvy meča a puklica. Za pravdepodobnú súčasť hrobového celku je považovaný oštep, nožnice, dva nožiky a bronzová spona s rámovým zachycovačom. Pri lokalizácii údajného hrobu sa uvádza, že pochádza z okolia Cífera a tieto nálezy sa považujú za najstaršie doklady prítomnosti Germánov na Slovensku. Ich datovanie vedie do obdobia okolo **začiatku nášho letopočtu**.

Najvýznamnejšie rímske sídlo regiónu Trnava

Aj keď rímske nálezy sa priamo na území Trnavy nezachovali, o to bohatšie je svedectvo o pôsobení Rimanov v jej okolí. Jeden z oporných bodov Rimanov na tzv. barbarском území bola **rímska stanica** zo 4. storočia v Cíferi, časti **Pác**, ktorej zvyšky sa zachovali dodnes. Ojedinelé nálezy strieborných rímskych mincí pochádzajú z časti Kopánka a z územia severozápadne od Trnavy. Zlomky

rímskych nádob sa v roku 1969 našli v Hrnčiarovciach v lokalite Dlhé pole, kde boli objavené aj pozostatky rímskej chaty. V blízkosti potoka Parná juhozápadne od Trnavy sa našiel črepový materiál z rímsko-barbarských sídliskových objektov. Stopy po rímskych sídliskách sú najmä v juhozápadnej a južnej časti okolia Trnavy.

Najvýznamnejšie veľkomoravské hradisko regiónu Trnava

Na začiatku 9. storočia patrilo územie Trnavy a jej okolia do Nitrianskeho kniežatstva s kniežaťom Pribinom, ktoré si v roku 833 podrobil moravský knieža Mojmír. Spojením Moravského a Nitrianskeho kniežatstva vznikol na našom území významný štátny útvar Veľká Morava, prvý spoločný štát Slovákov a Čechov, ktorý mocensky zanikol v roku 907. Osady na území Trnavy počas veľkomoravského obdobia podliehali **centrálnemu hradisku v Majcichove**, ktoré plnilo dôležitú obchodnú a správnu funkciu pre osady celého dnešného trnavského regiónu. Hradisko malo rozlohu približne tri

hektáre a ležalo na dôležitej obchodnej križovatke. Z tohto dôvodu sa tu zastavovali so svojím tovarom kupci prichádzajúci v smere od Bratislavy, Skalice (po významnej obchodnej Českej ceste) a Serede, kde bol brod cez Váh. Okolo hradiska sa vytvorila aj celá sieť služobných osád, ktoré patrili pod jeho správu a poskytovali mu rôzne služby. Pôvodné zamestnanecké názvy niektorých z nich sa zachovali dodnes (Hrnčiarovce, Vodeřady a i.).

Najstaršie trhy regiónu Trnava

Mnohé obce nesú dodnes pomenovania podľa dní v týždni, keď sa tam konal trh. Podľa historika Matúša Kučeru sú v tejto súvislosti zaujímavé názvy osád na historických trasách smerom k Trnave, ktoré nasledujú v poradí rovnako ako dni v týždni smerom k sobote, resp. k osade **Sobota** ako k cieľovej pozícii. Vzdialenosť medzi osadami bola asi poľňa až jeden deň cesty (v stredoveku prešiel naložený voz ťahaný koňmi približne 23 až 30 km za deň). Trnava bola v stredoveku známa ako Scembot alebo Scumbot (odvodenina z maďarského slova szombat – sobota) a trhy sa tu konali práve v sobotu.

Najstaršie centrum stredovekého mesta

Základné komunikačné línie sa vyformovali v stredovekom meste už pred udelením výsad v roku 1238. Najnovšie archeologické výskumy dokazujú, že už dávno predtým bol historický areál mesta rozšírený v tom rozsahu, ako ho poznáme z mladšieho obdobia. Sídliskové objekty pochádzajúce už z 12. storočia boli objavené napr. na uliciach **Hlavná, Štefánikova, Michalská, Hviezdoslavova, Divadelná**, ako aj na **Horných a Dolných baštách**. Objavili sa i sídliskové objekty z veľkomoravského a povelkomoravského obdobia.

Najstaršia stredoveká minca nájdenná v regióne Trnava

Ide o medenú mincu uhorských kráľov **Bela III. alebo Bela IV.** tzv. arabského typu objavenú na Hornopotočnej ulici č. 31. Podobné mince patria medzi rarity uhorského mincovníctva, pretože namiesto mena panovníka sú na nich znázornené len skomolené arabské názvy. Pochádzajú z rokov 1180 až 1240 a imitujú arabské zlaté dináre. V Uhorsku sa však nerazili zo zlata, ale z meďi a bronzu.

Prvá hodnoverná písomná zmienka o Trnave

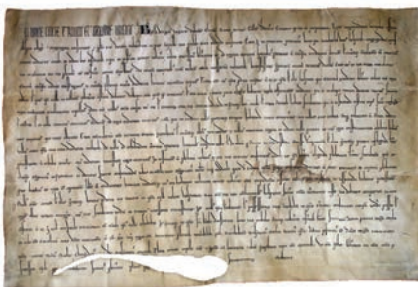
Podľa nezachovanej správy trnavského farára Jána Pybera z roku 1620, prevzatéj trnavským veľprepoštom Štefanom Nemečkayom, dal postaviť uhorský kráľ Gejza I. (1074 – 1077) Kostol sv. Mikuláša v Trnave, o čom údajne jestvoval aj zachovaný prameň. Avšak prvá hodnoverná písomná správa o Trnave pochádza z roku **1211**. Ostrihomský arcibiskup v nej daroval Ostrihomskej kapitule desiatky a ďalšie príjmy Kostola sv. Mikuláša v Sobote (ecclesiam de Sumbot). Aj táto zmienka svedčí nepriamo o veľkom a prosperujúcom sídle v okolí Kostola sv. Mikuláša s vtedy používaným maďarským názvom Szombathely/Sumbot.

Najstaršie mestské privilégia na Slovensku

Privilégium z roku 1238 je napísané na pergamene a Belo IV. ho udelil mešťanom a hosťom mesta Trnava (Zumbothel), ktoré odteraz podlieha výlučne jurisdikcii kráľa. Trnavčania získali nasledujúce výsady: Nikto ich nesmie nútiť do vojenskej služby. Výnimkou je výprava, na ktorej sa osobne zúčastňuje panovník – vtedy musia trnavskí mešťania za každých sto usadlostí poskytnúť dokonale vystrojeného vojaka. Zakazujú sa im vzájomné súboje i súboje s cudzincami, spory sa riešia prisahou

dvanástich mešťanov. V súdnych sporoch trnavských mešťanov môžu svedčiť jedine Trnavčania. Obyvatelia mesta podliehajú výlučne kráľovskému súdu alebo richtárovi, ktorého si sami zvolia. Trnavskému senátu sa udeľuje právo meča. Trnavským mešťanom sa však dáva možnosť odvolať sa vždy na kráľa. Ak je richtár neschopný, môže ho zbaviť úradu iba kráľ. Všetci, čo sa v Trnave usadia, podliehajú právomoci mestského richtára. Sú oslobodení od mýtného poplatku pri bránach miest a na hraniciach v celom Uhorsku. Trnavčania si môžu slobodne voliť farára, ale voľbu musí schváliť ostrihomský arcibiskup. Ak by prišiel do mesta kráľ, Trnavčania ho majú aj so sprievodom pohostinne vydržiavať. Netýka sa to však už župana a iných magnátov, to sa ponecháva na ich uváženie.

Prvá podoba Trnavy

Kostrou stredovekej Trnavy bola uličná sieť tvaru písmeňa „H“ s dvomi dlhými paralelnými komunikáciami, ktoré pôvodne ústili na severe a juhu do brán opevnenia, a jednou priečnou komunikáciou v orientácii východ – západ. Dve paralelné komunikácie spájali Hornú a Dolnú bránu (dnes Hlavná a Štefánikova ulica) a východnejšie Lovčickú a Malženickú bránu. Medzi nimi bol spočiatku ešte močaristý terén s potokom Trnávka. Priečna komunikácia (dnes ulice Divadelná, Hviezdoslavova a Mikuláša Schneidera-Trnavského) spájala františkánsky kostol a Dóm sv. Mikuláša a fortne za nimi. Centrom novovzniknutého mesta sa stalo trhovisko na Trojičnom námestí. Keďže východný okraj námestia obmývala Trnávka, vstupovalo sa doň z Hviezdoslavovej ulice cez mostík. Sídlisko okolo Kostola sv. Mikuláša bolo „vtiahnuté“ do mesta vo svojom nepravidelnom „šošovkovitom“ tvare (ide o dnešné Námestie sv. Mikuláša s pokračovaním na juh Kapitúlskou a na sever Jeruzalemskou ulicou). Mesto zovreli do hradieb, v tom čase pozostávajúcich iba z hranolových veží navzájom pospájaných drevozemným valom a obklopených vodnou priekopou. Hradby s rozmermi 700 x 800 m vymedzili priestor 56 ha stredovekého mesta.

OBSAH

Úvod.....	3
Administratívne členenie	4
Mestské časti.....	4
Poloha Trnavy	4
Symbyly mesta.....	5
História.....	6
Osobnosti	36
Stavby	48
Svetské stavby.....	48
Cirkevné stavby a pamiatky	51
Sochy, pomníky a pamätníky	55
Cintoríny	57
Hospodárstvo	58
Doprava.....	61
Kultúra a umenie.....	64
Turistika a šport	70
Príroda.....	72
Povrch	72
Vodstvo.....	76
Rastlinstvo.....	78
Živočíšstvo.....	84
Chránené územia.....	85
Zaujímavosti a kuriozity	86
Register	92
Výberový zoznam použitej literatúry.....	94